

**Є.І. Ходаківський, д-р екон. наук, професор кафедри економічної теорії
Житомирський національний агроекологічний університет**

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Постановка проблеми. Основна частка впливу на ефективність підприємства припадає на ефективність системи управління. Але справа в тому, що небагато керівників схильні переглядати принципи, на яких ґрунтується управління організацією. Замість цього вони працюють з обладнанням, інформацією, організацією виробничого процесу, технологією і продажами. Тільки не беруть до уваги головне - логіку управління і які в неї показники. Але будь-який менеджер компанії, перш ніж освоїти новий підхід до управління, захоче зрозуміти, а що ж сьогодні в його управлінні не так. Тому що він свій підхід до управління вважає правильним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій виявив, що дослідженню проблемних питань щодо ефективності функціонування систем управління присвячені праці Ю.Лехто, А. Матвієнко, В. Мішина, І. Асташкіної, А. Бушуєва, З. Авдошіної, І.Галушки, В. Глущенко, І. Глущенко, Г. Гольдштейна та ін. Незважаючи на ретельні дослідження, деякі проблеми все одно залишаються невирішені. Звідси, є потреба у детальнішому дослідженні систем управління підприємством.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження взаємодії всіх складових системи управління підприємством, для забезпечення цілісності дослідження.

Виклад основного матеріалу досліджень. Під управлінням розуміють певний процес такого цілеспрямованого впливу суб'єкта на об'єкт управління з метою досягнення певних результатів. Необхідно відзначити, що управління і його розвиток обумовлено в першу чергу визначенням місії, стратегії, цінностей підприємства на основі аналізу минулого досвіду і бачення майбутнього, а це є головною вимогою для створення ефективної системи управління підприємством, про що говорять Ю. Лехто, А. Матвієнко [13]. Для створення ефективної системи управління підприємством необхідно врахувати, що держава регулює і контролює право всіх громадян на повне використання здібностей і майна для ведення підприємницької діяльності в рамках законодавства, що

говорить про вільний вибір і створення структури управління керівництвом конкретного підприємства.

Ефективність функціонування будь-якого економічного об'єкта, внаслідок зростаючої складності, комплексності та посилення взаємозв'язків, як стверджує І. Галушка [4] все в більшій мірі залежить від якості системи управління. Підвищення якості системи управління підприємства може бути досягнуто при проведенні дослідження всіх сторін діяльності, включаючи в себе дослідження, як керованої системи, так і керуючих підсистем, а саме дослідження та розгляд сильних, слабких сторін підприємства, процесу виробництва і збуту, фінансового стану, персоналу, маркетингу. Необхідно дати визначення системи управління підприємством, щоб зрозуміти основу для проектування та дослідження системи управління. Систему управління визначають як підсистему підприємства, складовими частинами є групи взаємодіючих людей, при цьому функції системи управління є сприйняттям входів підприємства (певних проблем) і виходів (виконання комплексу дій, процесів, підсумком яких будуть певні рішення), при цьому повинні збільшуватися доходи внаслідок оптимізації взаємозв'язку всіх входів і виходів від діяльності всього підприємства. У роботі В.В. Глущенко, І.І. Глущенко [5] розуміють систему управління як таку систему, яка призначена для впливу на об'єкт управління, при цьому переводить цей об'єкт в бажаний стан, надаючи його параметрам і процесам певні кількісні або якісні значення, при цьому будучи конкретним апаратним, нормативним, функціональним варіантом реалізації технологій для вирішення конкретної проблеми управління. Як відзначають, І. Асташкіна, В. Мішин [1], система управління підприємством являє собою самостійну систему, але може входити в систему більш високого порядку, при цьому склад елементів кожної з підсистем системи управління підприємством є різноманітним і залежних від конкретного змісту системи організації. Як і будь-яка інша система, система управління підприємством складається з елементів, які об'єднані воєдино метою функціонування, при цьому особливо важливо виділяти суб'єкт і об'єкт управління, основні елементи системи управління. Кожен елемент підлягає дослідженню, щоб забезпечити цілісність дослідження системи управління. Елементи системи управління підприємством і їх дослідження. Система управління підприємством включає такі елементи, як функції управління, організаційну структуру управління, персонал управління, технічні засоби управління, інформацію, методи управління, технологію, фінанси, управлінські рішення. Дослідження такого елемента системи управління, як функції має велике практичне значення, так як вони визначають структуру органів управління

підприємства, при цьому існує загальні функції управління, які є обов'язковими для успішної роботи будь-якої організації (планування, організація, мотивація і контроль), а також конкретні функції управління (специфічні), що визначаються об'єктом управління. До функцій управління сучасним підприємством відносять: планування, маркетинг, підприємництво, фінанси, організацію, виробництво, інновації, інформацію та соціальний розвиток. Будь яка функція управління реалізується «в комплексі управлінських завдань, вирішення яких забезпечує досягнення цілей виробництва і підтримку процесів в заданих станах». Також важливо враховувати те, що дослідження практичної реалізації функцій управління на підприємстві пов'язано з дослідженням тих розв'язуваних завдань в ході виконання послідовних дій відповідним апаратом управління. Також необхідно дослідити такий елемент системи управління підприємством, як організаційна структура управління. Необхідно дати визначення, посилаючись на Н.І. Кабушкіна, Г.А. Бондаренко [10], що організаційна структура управління підприємством – це така сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів, які знаходяться між собою в стійких відносинах, а це в свою чергу забезпечує їх функціонування як єдиного цілого. Організаційна структура управління підприємством включає в себе склад організаційної структури, співвідношення елементів структури, а також розташування взаємопов'язаних окремих підсистем підприємства, при цьому створення такої структури націлене на ефективний розподіл прав і відповідальності між усім управлінським персоналом підприємства, який теж є елементом системи управління і підлягає дослідженню. Як зазначає Г.Я. Гольдштейн [6], що досліджуючи такий елемент системи управління, як організаційна структура управління з метою його оптимізації та раціоналізації, необхідно проводити аналіз (діагностику) існуючої структури управління і синтез (проекування) структури управління, при цьому завдання аналізу – встановлення необхідного рівня відповідності організаційної структури управління підприємством та умовами середовища функціонування, синтез же використовується як визначення числа і складу структурних одиниць управління і певних способів, що пов'язують їх у взаємодію. Організаційна структура підприємства повинна постійно вдосконалюватися пропорційно її розвитку, чому може сприяти персонал управління підприємства, як один з елементів системи управління підприємством, що вимагає дослідження і вивчення. Підприємство має орієнтуватися на участь персоналу управління в прийнятих рішеннях безпосередньо на всіх рівнях управління, в ході використання прийомів управління підприємством і системою, спрямованих на максимально можливе використання талантів і

здібностей працівників. Дослідження персоналу управління повинно розглядатися з точки зору ефективності використання та управління робочим часом за допомогою планування і для взаємодії з іншими елементами системи управління, оскільки саме системний принцип може забезпечити досягнення цілей всієї системи управління підприємством. Також необхідно дослідити технічні засоби управління, бо вони відіграють велику роль при прийнятті управлінських рішень, при цьому для одержання більш високої ефективності необхідно комплексне застосування технічних засобів: зв'язку, проведення нарад, демонстраційної техніки, засобів оснащення робочого місця керівника, засобів контролю. Дослідження технічних засобів управління, як зазначає В.І. Кнорринг [11] сприяє підвищенню ефективності технології управління, організації управлінської праці та процесу управління на підприємстві, використовуючи при цьому більш досконалу техніку і грамотне користування нею керівником. Управлінська інформація повинна не просто співвідноситися з завданнями керівника, а також підходити і поєднуватися з застосовуваними моделями процесів, при цьому інформація має бути значимою, тобто впливати на прийняті рішення. Для всього цього має бути організована інформаційна система управління, що збільшить ефективність системи управління підприємством.

Методи управління є одним з основоположних елементів системи управління, оскільки саме з їх допомогою можна проводити як дослідження системи управління підприємством, так і саме методи забезпечують досягнення цілей і завдань для підприємства. А.В. Ігнат'єва, М.М. Максимцов [9] відзначають, що «ефективність дослідження систем управління багато в чому визначається вибраними і використаними методами дослідження». Щоб управління підприємством було найбільш ефективним, необхідно застосовувати системну методологію, тобто методи системного підходу до організації управлінської діяльності на підприємстві.

Ще одним елементом системи управління підприємства, що підлягає дослідженню є технологія управління. Технологія управління визначається як сукупність взаємопов'язаних управлінських процесів, спрямованих на обґрунтування, вироблення, прийняття та виконання рішень управлінських процесів. Технологія управління складається з «інформаційних, обчислювальних, організаційних і логічних операцій, які виконуються керівниками і фахівцями різного профілю за певним алгоритмом вручну або з використанням технічних засобів», саме ці складові частини і підлягають дослідженню. І, звичайно ж, дослідженню підлягають управлінські рішення, що приймаються в сфері системи управління.

Більшу частину рішень приймають керівники, але часто фахівці набагато краще розбираються в галузі, ніж керівник, тому дослідження управлінських рішень має забезпечити чітку розмежованість областей прийнятих рішень і тим самим підвищити в кінцевому підсумку їх ефективність, інакше помилки керівництва можуть призвести до неефективності системи управління підприємством і неможливості її розвитку. Основними характеристиками дослідження системи управління є: методологія дослідження, організація дослідження, ресурси дослідження, об'єкт дослідження, предмет дослідження, тип дослідження, результат дослідження, ефективність дослідження. Для досягнення поставлених цілей дослідження систем управління повинні бути визначені об'єкт, предмет, новизна, практична значимість, методи дослідження, обмеження і умови використання різних методів технологія управління, визначення проблеми в дослідженні процесів і систем управління, здійснення системного аналізу прямих і непрямих факторів, ефективність. Об'єднуючи всі елементи системи управління підприємством можна дійти висновку, що сучасне управління підприємством потребує дослідного підходу, що сприятиме динамічності, перспективності управління, зростанню потенціалу, підвищенню професіоналізму в прийнятті управлінських рішень, науковості управління .

Ефективність діяльності будь-яких підприємств значною мірою залежить від дослідження систем управління, створюваних і раціонально побудованих при використанні потрібного обсягу інвестицій. Дослідження систем управління дозволяє виявити найбільш прибутковий і ефективний варіант вкладення фінансових коштів в систему управління.

Дослідження системи управління підприємства, загалом, теж є дослідженням і значить, йому відповідає визначення – дослідження як вид діяльності людини, що складається з розпізнаванням проблем, ситуацій, а також визначення їх походження, виявлення властивостей, змісту, закономірностей розвитку та поведінки, встановлення місця в системі накопичених знань, знаходженні шляхів, засобів і можливостей використання нових уявлень, знань про проблему в практиці вирішення проблеми. «Дослідження систем управління - це вид діяльності, спрямований на розвиток і вдосконалення управління відповідно до постійно змінюються зовнішніми і внутрішніми умовами» визначають його так. А.В. Ігнат'єва, М.М. Максимцов, Е.М. Коротков і говорять, що «досліджувати потрібно не тільки процеси об'єкта управління, а й процеси функціонування і розвитку самого управління». З.А. Авдошина говорить про те, що при проведенні досліджень на підприємствах ставляться певні

цілі, для досягнення яких необхідний аналіз і виявлення існуючих проблем, а також рекомендації для їх вирішення [2, 8, 9, 12].

Ефективність проведення дослідження системи управління підприємством буде забезпечена за рахунок системного бачення володіння науково – категоріальний апарат дослідження, тобто «оцінка стану, діагностика, профілактика негативних тенденцій, пошук «вузьких місць» в системі управління, визначення нових напрямків діяльності». В.А. Долятовській, В.Н. Долятовская представили схему предметної галузі дослідження системи управління в даний час. Процес дослідження систем управління підприємством має послідовні етапи :

1. Виділення об'єкта дослідження (фірма, підсистема, підрозділ).
2. Визначення мети дослідження, тобто, який результат нас цікавить.
3. Виділення керуючих і характеристичних змінних.
4. Визначення функцій, що підлягають аналізу.
5. Визначення критеріїв оцінки результатів дослідження.
6. Визначення критеріїв оцінки пропонованих рішень щодо поліпшення управління» [7].

З.А. Авдошина визначає метод дослідження як такий спосіб отримання нового знання, безпосередній інструментарій, за допомогою якого проводиться необхідне дослідження. Залежно від рівня досліджуваної проблеми, цілей, завдань дослідження систем управління відображає глобальний (системний, міждисциплінарний, які досліджуються за допомогою загальнонаукових методів) або локальний характер (проблеми невеликого масштабу з вираженою специфікою, які досліджуються за допомогою частнонаучних методів) [2].

В.А. Долятовский, В.Н. Долятовская виділяють існування чотирьох груп методів дослідження систем управління:

1. Практичні методи дослідження систем управління: логічні; графічні; соціологічні; параметричні; факторний аналіз; експертний аналіз; імітаційне моделювання; рефлексивні методи дослідження; тестування системи управління.

2. Загальна методологія: системний аналіз; гіпотези і концепції; діалектичний підхід; прийоми побудови дослідницьких процедур.

3. Планування та організація дослідження системи управління: постановка мети і структуризація мети; планування дослідження; аналіз чутливості; організація процесу дослідження.

- 4 . Оцінка результатів дослідження, діагностика стану системи управління: розрахунок показників ефективності системи управління; організація економічної та організаційної діагностики [7].

З.А. Авдошина до загальнонаукових методів дослідження відносить: «контроль і діагностику проблем, системний аналіз, експертні методи

дослідження, моделювання та статистичні дослідження, морфологічний аналіз і функціонально – декомпозиційні уявлення у формі агрегату, аналіз і синтез понять». До частини наукових: «визначення вибірки та методи соціологічних досліджень, Дельфі, методи середньозважених критеріїв при оцінці постачальників, тестування, параметричний метод, факторний аналіз, функціонально - вартісний аналіз, фінансовий аналіз, бюджетування, калькулювання, хронометраж, фотографія робочого часу, метод Парето, і багато інших методів, що застосовуються у функціональних підсистемах менеджменту» [2].

Висновки. Дослідження є не тільки функцією сучасного менеджменту, а і стилем функціонування, певним типом з організації діяльності персоналу всієї системи управління підприємством, при цьому дослідження виступає як основна функція, підхід управління, яка може забезпечити якість управлінських рішень і як засіб можливого вдосконалення.

Бібліографічний список: 1. Мішин В. Стадії та етапи дослідження систем управління / В. Мішин, І. Асташкіна // <http://www.inventech.ru/lib/analisis/analisis0025/> 2. Авдошкіна З.А. Дослідження систем управління / З.А. Авдошкіна // http://www.cfin.ru/management/strategy/classic/management_research.shtml. 3. Бушуєв А.Б. Дослідження систем управління / А.Б. Бушуєв. – С.-Пб. – 2002. 4. Галушка І. Ефективність систем управління / І. Галушка // <http://www.xserver.ru/user/effsu/> 5. Глущенко В.В. Дослідження систем управління / В.В. Глущенко, І.І. Глущенко. – М.: ТОВ НВЦ «Крила», 2000. 6. Гольдштейн Г.Я. Основи менеджменту / Г.Я. Гольдштейн. – Таганрог: Изд-во ТРТУ, 1997. 7. Долятовській В.А. Дослідження систем управління: навч.-практ. посібник / В.А. Долятовській, В.Н. Долятовская. – М.: ІКЦ «МарТ», Ростов н/Д: МарТ, 2003. – 256 с. 8. Зайцев А.К. Дослідження систем управління: навч. посібник / А.К. Зайцев. – Н.Новгород: НІМБ, 2006. – 123 с. 9. Ігнат'єва А.В. Дослідження систем управління: навч. посібник для вузів / А.В. Ігнат'єва, М.М. Максимцов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 157 с. 10. Кабушкін Н.І. Менеджмент готелів та ресторанів: навч. посібник / Н.І. Кабушкін, Г.А. Бондаренко. – М.: Нове знання, 2000. 11. Кноррінг В.І. Теорія, практика та мистецтво управління / В.І. Кноррінг // http://polbu.ru/knorrning_management/ch27_all.html. 12. Коротков Е.М. Дослідження систем управління: навч. посібник / Е.М.Коротков; 2 -е вид. доп. і перераб. – М.: ДеКА, 2003. – 336 с.; С. 332-333. 13. Лехто Ю. Ефективність управління та можливості російських підприємств / Ю.Лехто, А.Матвеєнко // http://vasilieva.narod.ru/ptpu/16_5_03.htm.

Ходаковский Е.И. Теоретические основы исследования систем управления предприятием. В статье представлен обзор ряда источников по вопросам оценки эффективности систем управления. Как и любая другая система, система управления предприятием состоит из элементов, которые объединены воедино целью функционирования, при этом особенно важно выделять субъект и объект управления, основные элементы системы управления. Авторы показывают, что каждый элемент подлежит исследованию, чтобы обеспечить целостность исследования системы управления.

Khodakivskiy Ye. Theoretical bases of enterprise management systems research. In clause the review of some sources concerning an estimation of efficiency of control systems is presented. As well as any other system, a control system of the enterprise consists of elements which are incorporated together by the purpose of functioning, thus it is especially important to allocate the subject and object of management, basic elements of a control system. Authors show, that each element is a subject to research to provide integrity of research of a control system.